

Telekfalvi védbarlangok

Székelyudvarhely környékén meglepően nagy számban találunk mesterségesen létrehozott barlangokat. Ezeket a köznyelv egyszerűen likaknak mondja, akárcsak más, természetes eredetű üregeket. Legjellegzetesebb csoportjukat pontusi konglomerátumba vájt barlangok alkotják, ilyeneket láthatunk Márafalva fölött, az Udvarhely melletti Rez oldalában vagy a Budvár kopasz sziklafalain. A kénosi Veresmart barlangjainak egyik csoportja kőbányászat áldozata lett, a távolabbi Muzsna határában mára szintén lepusztult a barlangok nagy része, Tibódon már csak avatott szem ismeri fel egykori meglétük nyomait.

A telekfalvi Somoserdő fölötti konglomerátum sziklapad meredek oldalában rejtőzö üregeket sem kímélte meg a természetes eredetű pusztulás, amelynek oka elsősorban kőzetük tulajdonságában kereshető, a viszonylag laza, kavicsos anyag geológiai értelemben nagyon gyorsan erodálódik. Az objektumok létrejöttéről és használatáról nincsenek történeti forrásaink, talán ennek is tulajdonítható, hogy teljesen kiestek az érdeklődés és a kutatás fókuszából, Orbán Balázs óta – Bányai János barlangtani kutatásait leszámítva – szinte egyáltalán nem foglalkoztak velük. Természetes pusztulásuk lényegében megakadályozhatatlan, emiatt felmérésük, dokumentálásuk és az emberi tényezővel szembeni védelmük egyre sürgetőbb. Történetük a mondák homályába vész, így nem meglepő, hogy a ma embere semmit nem tud ezekről az objektumokról, bár naponta elhalad a közelükben, ugyanis zömük jól látható és a települések közelében található.

Orbán Balázs általában röviden említi barlangjainkat, ám a telekfalvi barlangrendszerrel vázlatos felmérést is készített, olyannyira felkeltette az érdek-

lődését. Joggal, hiszen a Somoserdő bokrai mögött feltáruuló barlangcsoport látványa ma is lenyűgöző, és nem hagyja a kutatót csak úgy továbbhaladni. A barlangrendszer közelebről való felderítése gyorsan meggyőzhet bárkit arról, hogy ennek létrehozása és fenntartása jól meghatározott céllal történt, és komoly szervezőerőt, valamint technikai tudást igényelt.

A telekfalvi barlangrendszer három barlangból áll, közülük a két kisebb barlang néhány tíz négyzetméteres területével és jellegzetes kettős szerkezetével, „ablakaival” az Udvarhely környéki konglomerátumba ásott barlangok klasszikus példáját képviseli. A középső, 3. nagybarlang teljesen egyedi a térképben, ugyanis egy nagyméretű előtérből öt másik barlangkamrárt mélyítettek a sziklába, sőt az ötödikből további barlangfülkéket nyitottak. A speciális megoldásra nyilván statikai okok miatt volt szükség (ez magyarázza a többi barlangok kettős osztását is), a közties tartópillérek, falak fennhagyása révén lehetett elkerülni a nagyobb terek beomlását. A nagybarlang területe eléri a 155 m²-t,

mely kezdetben a másik kettőhöz hasonló méretű lehetett. Készítőjében talán a környékbeli barlangok fő tervezőjét sejtethetjük, aki „főműve” révén a szikla tulajdonságaival, de saját képességeivel is kísérletezett. A barlang falán ma is jól látható a kalapácsok és vésők nyoma, amelyekkel a nehéz munkálatokat végezték.

Orbán Balázs felmérése szerint a barlangrendszer délről kettős sáncvonulat is védte, a keleti oldalon magasodó Őrhegy pedig szintén a védelmi rendszer része volt.

2007 májusában régészeti kutatást végeztünk a telekfalvi nagybarlangban. Választásunk azért is esett Telekfalvára, mert a nagybarlang részben leomlott előtere alatt megőrződött kultúrrejtegeket sejtettünk. Reményünkben nem is csatlakoztunk, de előtte el kellett távolítunk mintegy 55–60 m³ kavicsos-köves omladékot. A kísérleti régészet során megtapasztalhattuk az egykori barlangásók nehézségeit, felbecsülve az elvégzett munka volumenét és idejét (4-5 fő 6 nap alatt távolította el a fenti anyagmennyiséget a barlang előtéréből).

A barlang egykori „padlóján” kibontott járósínek perdöntő információkat nyújtottak számunkra az itt zajlott mindennapi élettevékenységekkel kapcsolatban. Az elhullatott, széttagosított kerámiatöredékek, állatcsontok, elkallódott csonteszközök és fémleletek (késnyél, hajtű, francia ruhakapocs) a barlang használati idejét a XVI–XIX. századra teszik. Kulcsleletünk egy 1534-ben vert lengyel garas, Elbing város pénze, mely a barlang megadását is keltezi, és a többi lelettel együtt hitelesíti a mondai hagyományt, miszerint a telekfalvi barlangot a török támadások idején védelmi céllal használták. A barlang előtérében több helyen tüzelési nyomokat tártunk fel, melyek, akárcsak a leletek, egyre fogytak a barlangjáratok belseje felé, tehát a világosabb, melegebb és oxigéndúsabb részeket használták ki jobban. Megfigyeléseink szerint a barlangot rendszeresen ki is tisztíthatták. A sziklaoldal peremén feltárt, agyagba kövekkel beerősített gerendaszerkezet a feljárat részét képezte. Úgy tűnik, hogy a barlang bejárata szélesebb és nagyobb volt, mint azt Orbán Balázs ábrázolta.

A telekfalvi barlangrendszer védelmi jellegét ásatási eredményeink is megerősítették. Elhelyezkedésük és fekvésük révén a barlangok végső menedéket

A telekfalvi barlangok a Somoserdő fölött

A 2007. évi feltárás résztvevői

nyújthattak az ide menekülő népesség számára. A kutatás jelenlegi szintjén még nem tudunk pontos választ adni arra, hogy mely települések számára biztosított védelmet a barlangcsoport, feltehetően a Telekfalvához közeli kis falvaknak is. Amennyiben kellő mennyiségű víztartalékot tudtak elraktározni, a barlang hosszabb idejű ostromnak is ellen tudott állni. Csekély szerepe lehetett az emberi védelemben a Somoserdő előtt húzódó – véleményem szerint többnyire természetes eredetű – sánc(ok)nak, ugyanis az általuk közrezárt terület a barlangok fölül könnyen támadható volt. Annál inkább közrejátszhatott az állatok megóvásában.

A telekfalvi barlangrendszer, egyedi jellegzetességeit leszámítva, mégsem egyedülálló. Udvarhely város környékén 7-8 km sugarú körben még öt másik helyen (mindössze Muzsna esik távolabb) találunk konglomerátumba ásott barlangokat, amelyeket több tényező kapcsol egymáshoz. Ezek a barlangok a települések közelében találhatóak, néhány száz méternyi, maximum egy kilométeres távolságban. Létrehozásuk bizonyos természetes tényezők kihasználása révén történt. A barlangok hely kiválasztásában kivétel nélkül a dél-délkeleti irányban felgyűrődött konglomerátum-üledékek leszakadt meredek oldala volt meghatározó, a természetes módon összecementálódott kavicsos kőzetbe a ve-

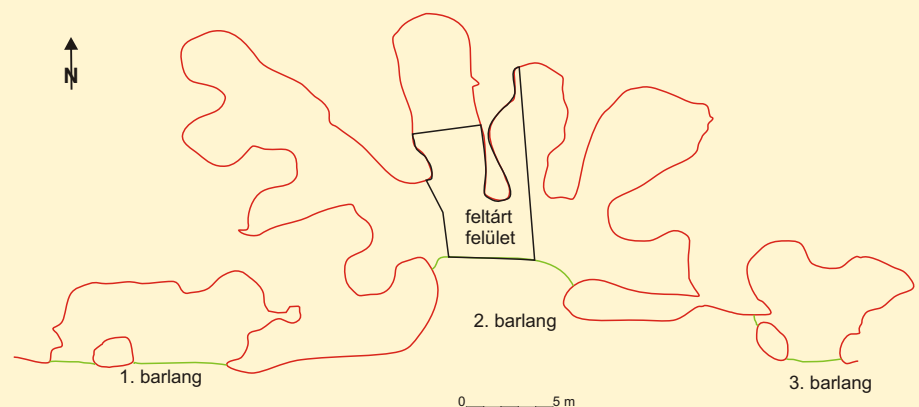
tők (törésvonalak) mentén ásták a barlangokat. Az objektumokat több formai hasonlóság is összeköti. Egyetlen barlangkamrát sehol sem találunk, a barlangüregek mindig csoportosan jelennek meg. Ennek oka szintén a természetes tényezőkben rejlik. A mállékony kőzetbe általában csak kis alapterületű kamrákat áshattak, a befogadó tér megnövelését a kamrák számának bővítésével érték el. A nagyobb kamrákra az ún. kétosztatú szerkezet jellemző, mely esetében – statikai szempontokat figyelembe véve – a barlangteret egy beugró természetes „faloszlop” tagolja. A barlangokat általában viszonylag szűk szájnyílással, és esetenként ablakokkal látták el.

A barlangok – geológiai értelemben vett – gyors pusztulását alapközetük

fizikai tényezői határozzák meg, ugyanis hamar leszakadnak a vetők mentén. Ennek alapján már eleve kizárható őskori létrehozásuk. Az objektumokat a fenti tényezőkhöz kívül egy csoportba sorolják a hozzájuk fűződő mondai elemek is, amelyekben a török-tatár harcok emléke jelenik meg. Így hát egy olyan barlanghorizontról beszélhetünk, melynek összetevői egy időszakon belül, azonos szemléletben és ismeretek birtokában, egyazon igény hatására születtek. Meglátásom bizonyításához további régészeti kutatások szükségesek.

A török elleni védekezés jellegzetes székelyföldi emlékei a templomerődök és a különféle természetes védhelyek (erdők, barlangok), ez utóbbiak legismertebb példáját a Vargyas-szoros – esetenként fallal megerősített – mészkőbarlangjai képezik. A kevésbé kutatott, de sokak által ismert „tatárpincék” a háborús időszakban elrejtett termények, javak biztonságát szolgálták (Udvarhelyszéken pl. Homoródalmáson és Homoródjánosfalván találhatóak ilyenek). A török elleni védekezés speciális emlékcsoportját képezik a mesterségesen ásott barlangok, melyek sora a bemutatottakon kívül tovább bővíthető (pl. a homoródkeményfalvi Hollókő andezitjébe mélyülő nagyméretű sziklaüreg). A Vargyas-szoros természetes üregei és erődített barlangjai védelmi objektumokként hasonló szerepet tölthettek be, de földrajzi jellemvonásaik révén, technikai vonatkozásban és feltehetően hadászati értelemben is már más védelmi típust képviselnek.

Sófalvi András

A telekfalvi barlangok összesítő alaprajzi felmérése